

Rapport
Opleidingsbeoordeling volgens Uitgebreid Kader

Bachelor Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Pedagogiek

Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen

Inhoud van het verslag

1. Samenvatting van de beoordeling	2
2. Proces van beoordeling	5
3. Gegevens over de opleiding	8
4. Bevindingen, overwegingen en beoordeling per standaard.....	9
4.1 Standaard 1: Beoogde leerresultaten	9
4.2 Standaard 2: Programma; oriëntatie	10
4.3 Standaard 3: Programma; inhoud	11
4.4 Standaard 4: Programma; leeromgeving	12
4.5 Standaard 5: Instroom	13
4.6 Standaard 6: Personeel	14
4.7 Standaard 7: Voorzieningen	15
4.8 Standaard 8: Begeleiding.....	16
4.9 Standaard 9: Kwaliteitszorg	16
4.10 Standaard 10: Toetsing	18
4.11 Standaard 11: Gerealiseerde leerresultaten	19
5. Overzicht van beoordelingen.....	21
6. Aanbevelingen.....	22

1. Samenvatting van de beoordeling

Het visitatiepanel heeft de opleiding Bachelor Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Pedagogiek van de Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen beoordeeld aan de hand van het uitgebreide kader voor de opleidingsbeoordeling van 20 december 2016 van de NVAO. In deze samenvatting geeft het panel de voornaamste overwegingen weer die tot deze beoordeling hebben geleid.

Het panel acht de doelstelling van de opleiding valide en relevant. Wel raadt het panel aan het beroepsbeeld waarvoor de studenten opgeleid worden, duidelijker te omschrijven. De beoogde leerresultaten zijn in de ogen van het panel een passende vertaling van de doelstelling en sluiten naar behoren aan bij de landelijke profielen, die voor de opleidingen Pedagogiek zijn opgesteld en bij de SBL-competenties. Wel zou de SBL-competentie betreffende de vakdidactiek naar het oordeel van het panel beter in de leerresultaten tot zijn recht moeten komen. De beoogde leerresultaten komen overeen met het niveau van de bachelor. Het panel waardeert de vergelijking met opleidingen in het buitenland en de inbreng van het beroepenveld.

Het curriculum van de opleiding is volgens het panel toereikend om de beoogde leerresultaten te behalen. Wel bepleit het panel de relaties tussen de beoogde leerresultaten en het curriculum wat scherper aan te geven. De samenhang van het curriculum voldoet redelijk in de ogen van het panel. Het panel is positief over het maatwerk en de individuele leerroutes voor de studenten.

Het panel heeft veel waardering voor de kennis en inzichten die de studenten opdoen in het curriculum. Ook is het praktijkgerichte onderzoek naar behoren opgenomen. Daarentegen is het panel van oordeel dat het inoefenen van beroepsvaardigheden door de studenten met name op het gebied van de didactiek niet voldoende aan bod komt in het curriculum. De opleiding biedt wel casuïstiek, simulaties en oefeningen waarmee de praktijk in de colleges een plaats krijgt maar het panel acht dat ontoereikend om de studenten met de daadwerkelijke beroepspraktijk in aanraking te brengen en hen daarop voor te bereiden. De stage is pas in het vierde jaar en het gaat maar om één stage. Het panel beschouwt dat als te laat in het curriculum om de studenten gaandeweg met de praktijk kennis te laten maken en acht ook de eenmaligheid daar niet bevorderlijk voor. De studenten voor wie het beroep niet weggelegd is, komen daar te laat achter. Dat geldt vooral voor studenten zonder pedagogische achtergrond of werkervaring.

Het didactisch concept van de opleiding sluit goed aan op studenten die in het werkveld werkzaam zijn. De didactiek en de werkvormen dragen naar de waarneming van het panel bij aan de kritische instelling van de studenten. De studenten worden in de colleges aangezet tot actieve participatie en leren ook veel van elkaar. Daardoor is zonder twijfel sprake van *student-centred learning*. De vormgeving van het curriculum is goed afgestemd op deeltijdstudenten.

Het panel acht de toelatingseisen voor de studenten en de toelatingsprocedure voldoende. Ook sluit de opleiding goed aan op de verwachtingen die de aankomende studenten hebben. Wel ziet het panel enige bezwaren in het beleid rond het verlenen van vrijstellingen. Bij het verlenen van gestandaardiseerde vrijstellingen zet het panel vraagtekens. Het panel bepleit als gevolg daarvan het beleid rond vrijstellingen tegen het licht te houden.

Het niveau van vooropleiding van de docenten en hun vakinhoudelijke en didactische capaciteiten zijn zeker toereikend voor het onderwijs aan deze opleiding. Het panel heeft waardering voor de inzet en de betrokkenheid van de docenten. Wel moedigt het panel aan de samenhang in het docententeam verder te versterken, met name waar het gaat om het bereiken van de beoogde leerresultaten. Het panel waardeert het beleid van de opleiding inzake professionalisering.

De onderwijsruimten en faciliteiten van de opleiding voldoen volgens het panel. Dat geldt ook voor de informatievoorziening en studiebegeleiding, eveneens voor studenten met een functiebeperking.

De zorg voor de kwaliteit van de opleiding wordt op passende wijze vormgegeven. Wel zou het panel willen bepleiten een document op hoofdlijnen over dit systeem op te stellen en het systeem op sommige punten wat explicieter te maken. De interne en externe stakeholders zijn voldoende bij de kwaliteitszorg van de opleiding betrokken. De opleiding is op een gewetensvolle wijze ingegaan op de aanbevelingen van de vorige visitatie en heeft daar ook daadwerkelijk gevolg aan gegeven.

Het panel acht het beleid inzake toetsing en beoordeling van de opleiding naar behoren. De variëteit aan vormen van toetsing voldoet en de validiteit van de toetsing en de betrouwbaarheid van de beoordeling worden gewaarborgd. Het panel acht de toetsen van de vakken qua inhoud en diepgang naar behoren.

De beoordelingsprotocollen van zowel de stage als de afstudeerscripties voldoen naar het oordeel van het panel daarentegen niet. De beoordelingscriteria in deze protocollen zijn weinig scherp en concreet geformuleerd. Ook komen in de criteria de beoogde leerresultaten *Visievorming* en *Beroepsvaardigheden* onvoldoende aan bod. Daarom is moeilijk of niet vast te stellen of de eindwerken van studenten aan de beoogde leerresultaten beantwoorden. Daarnaast is bij de scripties niet duidelijk hoe beide examinatoren samen tot een cijfer komen, met name niet of ze elk voor zich eerst een cijfer geven of gelijk gezamenlijk tot een cijfer komen. Daarnaast is bij de scripties niet duidelijk hoe beide examinatoren samen tot een cijfer komen. Doordat de protocollen niet voldoen, zijn ook de verslagen en scripties zelf in de ogen van het panel niet toereikend, als ze afgezet worden tegen de beoogde leerresultaten van de opleiding. De beoogde leerresultaten *Visievorming* en *Beroepsvaardigheden* en zijn ook in relatie tot het docentschap onvoldoende in de stageverslagen en scripties terug te zien. De stageverslagen getuigen wel van persoonlijke vaardigheden maar niet van beroepsvaardigheden en de koppeling van theorie en praktijk laat soms te wensen over. In een aantal scripties zou strikter aan de lijn van probleemstelling naar analyse en van analyse naar conclusies vastgehouden moeten worden.

Het panel heeft kennisgenomen van de loopbaan van de afgestudeerden en ziet daarin een teken dat de opleiding een belangrijke toegevoegde waarde voor de studenten heeft.

Het panel dat de beoordeling van de opleiding Bachelor Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Pedagogiek van de Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen heeft uitgevoerd, komt tot het oordeel voldoende voor deze opleiding en adviseert de NVAO een positief besluit over de accreditatie van deze opleiding te nemen. Het panel heeft drie van de standaarden als onvoldoende beoordeeld. Met het oog op de verbetering van deze standaarden adviseert het panel de NVAO de opleiding een herstelperiode op te leggen. Het panel is de overtuiging toegedaan dat de opleiding in staat zal zijn de gewenste verbeteringen binnen een periode van twee jaar te realiseren.

Rotterdam, 15 februari 2018

Dr. L.L.M. Houweling
voorzitter

drs. W. Vercouteren
secretaris

2. Proces van beoordeling

Evaluatiebureau Certiked VBI heeft het verzoek ontvangen van de Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen om een beoordeling uit te voeren van de opleiding Bachelor Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Pedagogiek in het kader van de procedure met het oog op de accreditatie van de opleiding van de NVAO. De beoordeling is uitgevoerd op basis van het uitgebreide kader voor de opleidingsbeoordeling van 20 december 2016 (Staatscourant nr. 69458).

In het kader van de visitatiegroep waarvan de opleiding deel uitmaakt, is over de gewenste samenstelling van het panel gesproken. De opleidingen binnen de visitatiegroep hebben een long list opgesteld waaruit een short list is afgeleid. De samenstelling van het visitatiepanel voor de beoordeling van deze opleiding is daarop gebaseerd. Aldus is het panel dat de beoordeling van de opleiding op zich zou nemen tot stand gekomen.

Na overleg met de instelling heeft Certiked de beoogde leden van het visitatiepanel uitgenodigd in het panel zitting te nemen. De panelleden hebben daarop positief geantwoord. Het panel bestond uit de volgende personen:

- Dr. L.L.M. Houweling, hogeschoolhoofddocent, Hogeschool Utrecht en senior onderzoeker bij het Instituut voor Ecologische Pedagogiek, Hogeschool Utrecht (voorzitter).
- Drs. J. Bolding, projectleider Groepsleerkracht VMBO basis/kader, docent onderwijskunde lerarenopleidingen, adviseur onderwijsinnovatie Instituut sociale wetenschappen., Hogeschool Utrecht (panellid).
- Dr. F.H. de Beer, onderzoeker bij het Kenniscentrum Kwaliteit van Leren, Faculteit Educatie, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen, docent en lerarenopleider bij de Academische Lerarenopleiding en de Master Leraar Wiskunde, Hogeschool Arnhem en Nijmegen (panellid).
- Dr. N.A. Broer, manager kennisontwikkeling bij het Onderzoekscentrum Christelijk Leraarschap, Driestar educatief, tot voor kort manager kwaliteitszorg bij Driestar educatief (panellid).
- E. Rosier, student aan opleiding Bachelor Pedagogiek, Hogeschool Inholland (student-lid).

Als procescoördinator/secretaris namens Certiked trad op drs. W. Vercouteren.

Certiked heeft namens de opleiding de samenstelling van het panel ter goedkeuring voorgelegd aan de NVAO. De NVAO heeft haar goedkeuring verleend.

De procescoördinator van Certiked heeft ter voorbereiding op de visitatie een bezoek gebracht aan de opleiding. Bij die gelegenheid is tussen de vertegenwoordigers van de opleiding en de procescoördinator gesproken over de opbouw en de structuur van de zelfevaluatie en de onderwerpen die daarin aan de orde zouden moeten komen. Ook is over de agenda van het locatiebezoek van gedachten gewisseld. Tot slot is de planning van de werkzaamheden ter voorbereiding op het locatiebezoek doorgenomen.

Tijdens het proces van voorbereiding voorafgaande aan het locatiebezoek is geregeld contact geweest tussen de opleiding en de procescoördinator om zaken meer in detail op elkaar af te stemmen. De activiteiten zijn uitgevoerd zoals in de planning afgesproken is. De opleiding heeft de agenda voor het locatiebezoek goedgekeurd. Een conceptversie van de zelfevaluatie is doorgenomen op de punten van volledigheid en inzichtelijkheid.

De opleiding heeft een lijst met eindwerken van afgestudeerden van de jaren 2013 tot 2017 toegezonden. Daaruit heeft de procescoördinator 10 eindwerken geselecteerd. Naast deze 10 eindwerken heeft de procescoördinator ook 10 eindwerken geselecteerd van de opleiding Bachelor Pedagogiek van de Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen. Deze opleiding valt onder dezelfde examencommissie en bij deze opleiding zijn grotendeels dezelfde docenten betrokken. De selectie was gebaseerd op een verdeling van cijfers die overeenkomt met de verdeling van de cijfers in de oorspronkelijk aangeboden lijst. Daarenboven heeft het panel tijdens het locatiebezoek een aantal van de stageverslagen van studenten bestudeerd.

De voorzitter van het visitatiepanel en de procescoördinator hebben voorafgaande aan het locatiebezoek met elkaar gesproken. Daarbij is het profiel van de voorzitter van visitatiepanels besproken. De voorzitter is over het profiel ingelicht en heeft zich aan de hand van vragen en antwoorden het profiel en de eisen die aan voorzitters van visitatiepanels worden gesteld, eigen gemaakt. De voorzitter en de procescoördinator hebben de aanpak van de visitatie besproken en zijn daarbij tot afspraken onder meer over de taakverdeling gekomen. Daarbij is door de procescoördinator ook aangegeven op welke momenten in het visitatieproces de voorzitter in de uitvoering van zijn/haar taken een beroep op de procescoördinator zou kunnen doen.

De voorzitter en de leden van het panel hebben tijdig voorafgaande aan het locatiebezoek de zelfevaluatie met de daarbij behorende bijlagen van de opleiding ontvangen. In de zelfevaluatie was een hoofdstuk van de studenten van de opleiding opgenomen. De expertleden binnen het panel hebben ook een aantal van de geselecteerde eindwerken toegezonden gekregen.

De procescoördinator heeft de eerder aangezochte panelleden benaderd om hen in te lichten over het proces van visitatie en hen uit te nodigen hun eerste en voorlopige bevindingen en vragen die zij aan de vertegenwoordigers van de opleiding zouden willen stellen, te verzamelen en toe te sturen. De leden van het panel hebben dat gedaan. Voorafgaande aan het locatiebezoek heeft het panel een intern overleg gevoerd. Daarbij hebben de panelleden hun voorlopige bevindingen uitgewisseld, hun bevindingen over de eindwerken onderling gedeeld, de opgestelde vragen doorgenomen en aan de hand van de agenda het locatiebezoek voorbereid.

Het locatiebezoek aan de opleiding vond plaats op 11 en 12 december 2017. Het bezoek is uitgevoerd in overeenstemming met de vooraf vastgestelde agenda. Tijdens het bezoek is zowel gesproken met vertegenwoordigers van deze opleiding als van de opleiding Bachelor Pedagogiek van de Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen. Het panel heeft op de dag van het locatiebezoek met alle geledingen van de opleiding kunnen spreken, zijnde de vertegenwoordigers van het bestuur van de instelling, het management van de opleiding, de aan de opleiding verbonden docenten, de studenten en leden van de opleidingscommissie van de opleiding, alumni van de opleiding, vertegenwoordigers van het betrokken beroepenveld, leden van de examencommissie en personen die bij de kwaliteitszorg betrokken. Vertegenwoordigers van de opleiding en het visitatiepanel hebben een ontwikkelgesprek gevoerd, gericht op de mogelijke verdere ontwikkeling van de opleiding.

In het besloten overleg aan het einde van het locatiebezoek heeft het panel de bevindingen gewogen en de overwegingen opgesteld op basis van het informatiedossier, de bestudeerde eindwerken de gevoerde gesprekken. Vervolgens is het oordeel over de verschillende standaarden en de opleiding als geheel opgesteld. Aan het einde van het locatiebezoek is dit oordeel op hoofdlijnen aan vertegenwoordigers van het bestuur en het management van de opleiding kenbaar gemaakt.

Omdat de visitatiepanels voor de beoordeling van de verschillende opleidingen binnen de visitatiegroep HBO Pedagogiek I van elkaar verschillen, was volgens de NVAO afstemming tussen deze panels gewenst. De afstemming tussen de deelpanels heeft allereerst plaatsgevonden door de instructie die de panelleden krijgen met betrekking tot het beoordelingskader. Daaraan voorafgaand is de afstemming geborgd door de overlap in de bezetting tussen alle deelpanels. Daarnaast is de afstemming tussen de panels verzekerd door de inzet van getrainde voorzitters en door de ondersteuning van zo veel mogelijk dezelfde secretaris vanuit de verschillende evaluatiebureaus.

Na het locatiebezoek heeft de secretaris een conceptrapport van bevindingen, overwegingen en conclusies opgesteld. De leden van het panel hebben daarop hun commentaar gegeven. Nadat de secretaris deze opmerkingen had verwerkt, heeft hij het conceptrapport voor feitelijke onjuistheden aan de opleiding voorgelegd. Na verwerking hiervan is het definitieve rapport aan de opleiding verzonden.

3. Gegevens over de opleiding

Administratieve gegevens van de opleiding

Naam opleiding in Croho: B Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Pedagogiek
Oriëntatie en niveau opleiding: Bachelor Hoger Beroepsonderwijs
Aantal studiepunten: 240 EC
Afstudeerrichtingen: Geen
Locatie: Groningen
Variant: Deeltijd
Registratienummer in Croho: 35204

Administratieve gegevens van de instelling

Naam instelling: Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen
Status instelling: Rechtspersoon Hoger Onderwijs
Instellingstoets kwaliteitszorg: Niet aangevraagd

4. Bevindingen, overwegingen en beoordeling per standaard

4.1 Standaard 1: Beoogde leerresultaten

Standaard 1: De beoogde leerresultaten passen bij het niveau en de oriëntatie van de opleiding en zijn afgestemd op de verwachtingen van het beroepenveld, het vakgebied en op internationale eisen.

Bevindingen

De doelstelling van de opleiding Bachelor Opleiding tot leraar voortgezet onderwijs van de tweede graad in Pedagogiek, hierna te noemen Lerarenopleiding Pedagogiek, van de Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen is reeds werkende studenten de mogelijkheid te bieden een opleiding tot tweedegraads leraar pedagogiek te volgen. Studenten van deze opleiding worden met name opgeleid voor de functie van docent Pedagogiek in het middelbaar beroepsonderwijs. De afgestudeerden van deze opleiding kunnen ook doorstromen naar de masteropleidingen Pedagogiek en Onderwijskunde van de Rijksuniversiteit Groningen. Voor die laatste mogelijkheid dienen ze de Academische Route te volgen.

Ongeveer 50 % van de studenten is reeds werkzaam in het pedagogisch beroepenveld. De opleiding beoogt hen met name een theoretische basis en verdieping te bieden waardoor zij pedagogische situaties beter kunnen doorzien en het eigen handelen beter kunnen verantwoorden. Voor de studenten die niet in het relevante werkveld werkzaam zijn, beoogt de opleiding naast de theoretische basis en verdieping ook praktische handvatten te bieden door simulaties, ervaringen van medestudenten, discussies en colleges van gastdocenten uit de beroepspraktijk.

De doelstelling van de opleiding is omgezet in een viertal beoogde leerresultaten, die zijn onderverdeeld in een reeks van concrete leerdoelen. De leerresultaten van de opleiding komen overeen met het landelijk opleidings- en competentieprofiel voor de opleidingen Pedagogiek, de landelijke kennisbasis van de Lerarenopleidingen Pedagogiek en met de competenties voor de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs.

De opleiding heeft de overeenstemming tussen de beoogde leerresultaten en de Dublin descriptoren voor het niveau van de bachelor gepresenteerd. Daaruit blijkt dat de gezamenlijke beoogde leerresultaten met de vijf Dublin descriptoren voor het niveau van de bachelor overeenstemmen.

Deze opleiding bestaat niet in landen als België, Duitsland en Denemarken. Dat toonde Nuffic aan in een studie die in opdracht van de Nederlandse opleidingen Pedagogiek is uitgevoerd.

Met het oog op de afstemming met de ontwikkelingen in het relevante beroepenveld kent de opleiding een werkveldcommissie. Deze is breed samengesteld, telt tien tot twaalf leden en komt eenmaal per jaar bij elkaar en spreekt dan met het opleidingsmanagement over de opleiding.

Overwegingen

Het panel onderschrijft de doelstelling van de opleiding als zijnde valide en relevant. Wel raadt het panel aan het beroepsbeeld waarvoor de studenten opgeleid worden duidelijker te omschrijven, met name in de zin van het beroepenveld waarvoor opgeleid wordt en in de zin van de integratie van theorie en praktijk die in het beroepenveld nodig kan zijn.

Het panel acht de beoogde leerresultaten een passende vertaling van de doelstelling. Deze leerresultaten sluiten volgens het panel naar behoren aan bij de landelijke profielen, die voor de lerarenopleidingen Pedagogiek zijn opgesteld en bij competenties voor de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs. Wel zou de competentie betreffende de vakdidactiek naar het oordeel van het panel beter in de leerresultaten tot zijn recht moeten komen.

De beoogde leerresultaten komen naar het oordeel van het panel overeen met het niveau van de bachelor. De vergelijking met opleidingen in het buitenland en de inbreng van het beroepenveld zijn waardevol.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 1 *Beoogde leerresultaten* als voldoende.

4.2 Standaard 2: Programma; oriëntatie

Standaard 2. Het programma maakt het mogelijk om passende professionele onderzoeks- en beroepsvaardigheden te realiseren.

Bevindingen

De eerste twee jaren van het curriculum zijn met name gericht op kennis en inzicht. Dat is een uitvloeisel van de doelstelling van de opleiding de studenten een stevige kennisbasis in de pedagogiek aan te bieden. In het derde en het vierde jaar ligt de nadruk meer op de voorbereiding op het beroep. In deze jaren speelt het onderwijs in beroepsvaardigheden een belangrijke rol, zoals gespreksvaardigheden, schrijven, presenteren, methodisch handelen, samenwerken en het ontwikkelen van een kritische beroepshouding. In het vierde jaar lopen de studenten stage (44 EC). Bij de Academische Route omvat de stage 22 EC.

In de colleges wordt studenten gevraagd vaardigheden te oefenen in de vorm van casuïstiek, simulaties, oefeningen, essays en presentaties. Ook dienen de studenten colleges voor te bereiden en te geven, ter voorbereiding op de praktijk in het middelbaar beroepsonderwijs. Deze lessen worden gefilmd en er wordt feedback op gegeven. De studenten die reeds in de relevante beroepspraktijk werkzaam zijn, kunnen de leerstof in de colleges aan hun eigen ervaringen in de praktijk verbinden. De studenten die niet in de praktijk werken, komen in de colleges door het oefenen van vaardigheden en door deze ervaringen van hun medestudenten en door de ervaringen van de docenten met de beroepspraktijk in aanraking.

Het praktijkgerichte onderzoek heeft een plaats gekregen in elk van de studiejaren. De studenten doen kennis van en ervaring met literatuuronderzoek op in het eerste jaar en komen in aanraking met empirisch onderzoek vanaf het tweede jaar. In het derde jaar volgen ze een vak Methodologie (10 EC). De studenten van de Academische Route krijgen in totaal 31 EC aan vakken onderzoek en methodologie aangeboden. In de afstudeerscriptie worden de studenten geacht een praktijkgericht onderzoek uit te voeren en daarin blijk te geven van de methodische behandeling van en reflectie op het gestelde vraagstuk.

De internationale dimensie van het curriculum bestaat onder andere in het aanbieden van Engelstalige literatuur, het uitnodigen van gastsprekers uit het buitenland en ontmoetingen met buitenlandse studenten, die afkomstig zijn van internationale opleidingen.

Overwegingen

Het panel heeft veel waardering voor de kennis en inzichten die de studenten opdoen in het curriculum. Daarentegen is het panel van oordeel dat het inoefenen van beroepsvaardigheden door de studenten met name op het gebied van de didactiek niet voldoende aan bod komt in het curriculum. De opleiding biedt wel casuïstiek, simulaties en oefeningen waarmee de praktijk in de colleges een plaats krijgt maar het panel acht dat ontoereikend om de studenten met de daadwerkelijke beroepspraktijk in aanraking te brengen en hen daarop voor te bereiden. Het panel mist ook een aantal beroepsvaardigheden zoals ontwikkelen en geven van advies, de analyse van complexe situaties, begeleidingsvaardigheden en werken in een organisatie.

De stage is pas in het vierde jaar. Ook gaat het maar om één stage. Het panel beschouwt dat als te laat in het curriculum om de studenten gaandeweg met de praktijk kennis te laten maken en hun professionele kwaliteiten in de praktijk te kunnen ontwikkelen en acht de eenmaligheid daarvan ook niet bevorderlijk daarvoor. De studenten zonder pedagogische vooropleiding of werkkring lopen hierdoor het risico pas laat in de opleiding er achter te komen dat het beroep niet voor hen is weggelegd. Het is het panel niet duidelijk waarom de studenten in de Academische Route een afwijkende stage hebben.

Het panel beoordeelt de plaats en omvang van het praktijkgerichte onderzoek in het curriculum als zijnde naar behoren.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 2 *Programma; oriëntatie* als onvoldoende.

4.3 Standaard 3: Programma; inhoud

Standaard 3. De inhoud van het programma biedt studenten de mogelijkheid de beoogde leerresultaten te realiseren.

Bevindingen

De eerste twee jaar van het curriculum zijn gelijk voor de opleidingen Pedagogiek en Leraar Pedagogiek. Ook wordt in deze eerste twee jaren nog geen scheiding aangebracht tussen de specialisaties en wordt ook nog geen verschil gemaakt voor de Academische Route. Dat gebeurt pas in het derde jaar en in het vierde jaar.

In de eerste twee jaren ligt, zoals gezegd, de nadruk op het onderwijs in kennis en inzicht. Vakken die worden aangeboden, liggen op het gebied van onder meer pedagogiek, sociologie, psychologie en filosofie. Vanaf het eerste jaar tot en met het vierde jaar zijn ook vakken voor onderzoek en methodologie in het curriculum opgenomen. In het derde en vierde jaar ligt de nadruk op toepassing en vaardigheden. In het derde jaar maken de studenten naast het volgen van vakken in taakvelden (Visie en profilering, Advisering en begeleiding, Beleid en organisatie, Gespreksvoering en rapportage) een keuze voor twee uit drie beroepsdifferentiaties, zijnde Jeugdzorg, Onderwijsbegeleiding en Didactiek voor het beroepsonderwijs. De studenten voor deze opleiding dienen in elk geval de laatstgenoemde beroepsdifferentiatie te volgen. Het vierde jaar is ingeruimd voor de stage en de scriptie.

De studenten die voor de Academische Route hebben gekozen, volgen in het derde en vierde jaar een enigszins afwijkend curriculum met academische gerichte vakken en vakken methodologie. Zij lopen minder stage. Alle studenten ronden het curriculum af met het stageverslag en de afstudeerscriptie. De vakken onderzoek en methodologie bereiden voor op de scriptie.

De opleiding heeft in de vorm van een tabel de overeenstemming tussen de beoogde leerresultaten en het curriculum zichtbaar gemaakt.

De docenten stemmen de inhoud van de vakken onderling met name binnen de leerjaren af maar wellicht minder gericht op de beoogde leerresultaten. De studenten hebben een behoorlijke mate van vrijheid om het curriculum te doorlopen. De studenten stellen een eigen ontwikkelingsplan op en schrijven zich voor elk van de vakken afzonderlijk in. Voor enkele vakken zijn wel ingangseisen gesteld in de vorm van een verplicht afgerond voorafgaand vak.

Overwegingen

Het panel beoordeelt het curriculum van de opleiding als toereikend om de beoogde leerresultaten te behalen. De verschillende vakken dragen daaraan naar het oordeel van het panel in voldoende mate bij.

Het panel bepleit de relaties tussen de beoogde leerresultaten en het curriculum wat scherper aan te geven, omdat nu betrekkelijk veel vakken aan betrekkelijk veel leerresultaten bijdragen en de onderscheidende bijdrage van vakken aan de leerresultaten wat minder duidelijk is.

De samenhang van het curriculum is in de ogen van het panel naar behoren. Het panel heeft waardering voor het maatwerk en de individuele leerroutes voor de studenten.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 3 *Programma; inhoud* als voldoende.

4.4 Standaard 4: Programma; leeromgeving

Standaard 4. De vormgeving van het programma zet aan tot studeren en biedt studenten de mogelijkheid om de beoogde leerresultaten te realiseren.

Bevindingen

De opleiding wordt aangeboden in deeltijd. De roostering van de colleges is aangepast aan de situatie van de deeltijdstudenten. De colleges voor de studenten zijn steeds op twee vaste avonden gerosterd. De studenten hebben de eerste drie jaar ongeveer zes uur contactonderwijs per week.

Het didactisch concept van de opleiding is dat op basis van kennis gereflecteerd wordt op pedagogische praktijken, waarbij zij kennis, vaardigheden en houdingsaspecten onderscheidt. In de verschillende studieonderdelen en de daarbij gehanteerde werkvormen en toetsvormen komen kennis, vaardigheden en houdingsaspecten aan bod, in meer of mindere mate geïntegreerd. De opleiding heeft gekozen deze apart en niet in combinatie met elkaar in de vorm van competentiegericht onderwijs aan te bieden. Zoals gezegd, ligt de nadruk in de eerste twee jaren op de verwerving van kennis en verschuift het accent in de latere jaren naar de toepassing van kennis en inzicht en naar vaardigheden.

De werkvormen bestaan uit onder meer hoorcolleges, discussie, presentaties, individuele schriftelijke opdrachten, groepsopdrachten en het oefenen van vaardigheden.

De interactie tijdens de colleges tussen de studenten en de docenten is intensief. De groepen zijn over het algemeen klein met overwegend zes tot acht studenten, soms iets meer. De student-docentratio is 10. De studenten worden door de docenten uitgenodigd actief in de colleges te participeren, onder meer door presentaties en in de vorm van discussies. De studenten leren ook onderling van elkaars inzichten en ervaringen.

Het gemiddeld rendement na vijf jaar bedraagt voor de cohorten sinds 2007 tussen 40 % en 50 % waarbij aangetekend moet worden dat het om een deeltijdopleiding gaat.

Overwegingen

Het panel is van mening dat de vormgeving van het curriculum naar behoren is afgestemd op de deeltijdstudenten.

Het didactisch concept van de opleiding sluit goed aan op studenten die in het werkveld werkzaam zijn. Het panel heeft waardering voor het didactisch concept waarin de studenten veel van elkaar leren. De didactiek en de werkvormen dragen naar de waarneming van het panel bij aan de kritische instelling van de studenten.

De studenten worden in de colleges behoorlijk aangezet tot actieve participatie. Als gevolg daarvan kan volgens het panel zonder twijfel worden gesproken van *student-centred learning*.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 4 *Programma; leeromgeving* als voldoende.

4.5 Standaard 5: Instroom

Standaard 5. Het programma sluit aan bij de kwalificaties van de instromende studenten.

Bevindingen

Het aantal instromende studenten in de opleiding is sinds het jaar 2011 tot 2016 gemiddeld 28 studenten per jaar. Dit cijfer is inclusief de opleiding Pedagogiek. De verdeling tussen beide opleidingen is ongeveer gelijk.

Om tot de opleiding toegelaten te worden, dienen de studenten te voldoen aan de toelatingseisen. Deze zijn een afgeronde opleiding mbo-4, havo of vwo. Studenten die ouder zijn dan 21 jaar worden toegelaten na het met succes afleggen van een toelatingsonderzoek. Buitenlandse studenten moeten daarnaast de Nederlandse taal machtig zijn. De opleiding voert entreegesprekken met aankomende studenten om de wederzijdse verwachtingen te bespreken. Zoals gezegd, is ongeveer 50 % van de studenten werkzaam in de relevante beroepspraktijk.

De studentenpopulatie is zeer divers. Van de docenten van de opleiding wordt gevraagd in de colleges goed om te kunnen gaan met deze diversiteit.

Vrijstellingen worden verleend door de examencommissie op grond van diploma's en gelden op het niveau van vakken. De gestandaardiseerde vrijstelling van een student met een pabo-vooropleiding heeft een omvang van twee jaar. Er is op basis van bestudering van curricula van pabo's een aantal vakken aangewezen waarvoor deze studenten vrijstelling krijgen. Deze vakken zijn doorheen de opleiding geprogrammeerd. Ook een deel van de stage maakt deel uit van deze vrijstelling. Deze werkwijze, het formuleren van standaard vrijstellingen na een vergelijking van curricula, geldt ook voor andere opleidingen. Hoe minder verwant de opleiding, hoe minder vrijstellingen. Opgemerkt kan worden dat de opleiding een terughoudend vrijstellingsbeleid voert. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat de opleiding, in overeenstemming met haar visie, geen vrijstellingen geeft op basis van werkervaring (EVC). Studenten met een voltooide lerarenopleiding kunnen vrijstelling van de helft van de stage krijgen.

Overwegingen

Naar de mening van het panel sluit de opleiding goed aan op de verwachtingen die de aankomende studenten hebben.

Het panel acht de toelatingseisen voor de studenten en de toelatingsprocedure voldoende.

Daarentegen ziet het panel bezwaren in het beleid rond het verlenen van vrijstellingen. Bij het verlenen van gestandaardiseerde vrijstellingen zet het panel vraagtekens. Het panel bepleit als gevolg daarvan het beleid rond vrijstellingen tegen het licht te houden.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 5 *Instream* als voldoende.

4.6 Standaard 6: Personeel

Standaard 6. Het docententeam is gekwalificeerd voor de inhoudelijke en onderwijskundige realisatie van het programma en de omvang ervan is toereikend.

Bevindingen

De docenten zijn in dienst van de Hogeschool voor Pedagogisch en Sociaal-Agogisch Onderwijs Groningen maar hebben daar gewoonlijk een kleine aanstelling. Zij hebben ook een aanstelling bij de Rijksuniversiteit Groningen of een baan in de relevante beroepspraktijk. Met uitzondering van één hebben alle docenten een academische vooropleiding op masterniveau. Ongeveer 25 % van de docenten is gepromoveerd.

De opleiding kent een professionaliseringsbeleid. In dat beleid zijn de eisen vastgelegd waaraan de docenten moeten voldoen. Binnen het beleid wordt de didactische scholing van docenten gestimuleerd. Daarbinnen biedt de opleiding mogelijkheden voor BKO-scholing en scholing inzake toetsen en beoordelen. Docenten kunnen alleen examinator zijn als ze over specifieke kwalificaties in deze zin beschikken.

Getuige het overzicht dat de opleiding ter beschikking heeft gesteld, hebben verreweg de meeste docenten veel ervaring in het onderwijs en hebben ze daarnaast ruime ervaring in het relevante beroepenveld.

Blijkens de evaluaties zijn de studenten zeer tevreden over de docenten.

Overwegingen

Het niveau van vooropleiding van de docenten en hun vakinhoudelijke en didactische capaciteiten zijn naar het oordeel van het panel zeker toereikend om het onderwijs aan deze opleiding te verzorgen. Het panel heeft waardering voor de inzet en de betrokkenheid van de docenten. Het panel moedigt de opleiding aan de samenhang in het docententeam verder te versterken, met name waar het gaat om het op de hoogte zijn van elkaars vakinhouden en meedenken over de opleiding als geheel.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 6 *Personeel* als voldoende.

4.7 Standaard 7: Voorzieningen

Standaard 7. De huisvesting en de materiële voorzieningen zijn toereikend voor de realisatie van het programma.

Bevindingen

Het panel is door vertegenwoordigers van de opleiding rondgeleid in het gebouw van de hogeschool en heeft tijdens deze rondleiding de onderwijsruimten en de faciliteiten voor de studenten kunnen zien. De studenten hebben toegang tot de bibliotheken van de Rijksuniversiteit Groningen. De opleiding biedt een digitale leeromgeving aan waarop de studenten hun studievoortgang kunnen zien en waarop ze kennis kunnen nemen van studiemateriaal.

Het panel heeft kennisgenomen van de omstandigheid dat de studenten om juridische redenen geen gebruik kunnen maken van het internet van de Rijksuniversiteit Groningen.

Overwegingen

Het panel beoordeelt de onderwijsruimten en de aan de studenten en docenten geboden faciliteiten als zijnde naar behoren voor het onderwijs van de opleiding.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 7 *Voorzieningen* als voldoende.

4.8 Standaard 8: Begeleiding

Standaard 8. De studiebegeleiding en de informatievoorziening aan studenten bevorderen de studievoortgang en sluiten aan bij de behoefte van studenten.

Bevindingen

De belangrijkste informatiebron voor de studenten is de digitaal beschikbare studiegids. Daarin staat de inhoud van de opleiding en staan voor studenten nuttige regels, zoals de Onderwijs- en Examenregeling. De studenten met wie het panel heeft gesproken, omschrijven de studiegids als uitgebreid en volledig.

Voor de begeleiding van de studenten is een studiecoach aangesteld, die voorlichtingsbijeenkomsten belegt en individuele ondersteuning biedt. Eerstejaars studenten worden actief benaderd, wanneer zij minder dan de helft van de tentamens van dat jaar hebben gehaald. Tijdens de stage en de scriptie zijn terugkomdagen ingepland. Daarin worden onder begeleiding van een docent in intervisiesessies ervaringen en inzichten door de studenten uitgewisseld.

De opleiding draagt zorg voor eventuele extra faciliteiten voor studenten met een functiebeperking. Dat is in de Onderwijs- en Examenregeling vastgelegd.

Overwegingen

Het panel acht de informatievoorziening aan de studenten in de vorm van het schriftelijke en digitale materiaal naar behoren.

Het panel beoordeelt de studiebegeleiding die studenten wordt geboden als voldoende. De ondersteuning van studenten met een functiebeperking voldoet ook.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 8 *Begeleiding* als voldoende.

4.9 Standaard 9: Kwaliteitszorg

Standaard 9. De opleiding kent een expliciete en breed gedragen kwaliteitszorg, bevordert de kwaliteitscultuur en is gericht op ontwikkeling.

Bevindingen

De opleiding beschikt over een systeem van kwaliteitszorg dat bestaat uit commissies, overlegstructuren en evaluaties. De verantwoordelijkheid voor de opleiding is in handen van het bestuur van SPO, Stichting Pedagogisch Onderwijs aan de Rijksuniversiteit Groningen. De dagelijkse leiding wordt gevoerd door de studie leider, daarin terzijde gestaan door het bureau van de hogeschool.

De opleiding beschikt over een opleidingscommissie, alhoewel dat wettelijk niet vereist is. De commissie is samengesteld uit docenten en studenten die driemaal per jaar of vaker, als het gewent is, bijeenkomt en evaluaties en ervaringen van studenten bespreekt en het klankbord is inzake het beleid. Daarnaast kent de opleiding een examencommissie (zie standaard 10). Ook heeft de opleiding een werkveldcommissie ingesteld (zie standaard 2). De docenten en de studieleiding komen driemaal per jaar bijeen om het beleid van de opleiding en de uitvoering daarvan te bespreken.

De vakken binnen de opleiding worden door de studenten schriftelijk geëvalueerd. De evaluaties worden in de opleidingscommissie besproken en worden aan de docenten teruggekoppeld. Het is voorgekomen dat docenten vervangen zijn als gevolg van onvoldoende functioneren.

De evaluatie van de opleiding als geheel vindt jaarlijks plaats in een vergadering van de studieleiding, de opleidingscommissie, alumni en de werkveldcommissie.

De opleiding heeft de aanbevelingen die bij de afgelopen visitatie gedaan zijn, in beschouwing genomen en heeft acties uitgezet om aan deze aanbevelingen gevolg te geven. De opleiding heeft de lijst van aanbevelingen en ondernomen acties aan het panel ter beschikking gesteld.

Overwegingen

Het panel beschouwt het systeem van kwaliteitszorg van de opleiding als naar behoren. De zorg voor de kwaliteit is gepast ingericht en wordt op passende wijze vormgegeven. Wel zou het panel willen bepleiten een document op hoofdlijnen over dit systeem op te stellen en het systeem op sommige punten wat explicieter te maken. Het kostte het panel nogal wat moeite een overzicht over het systeem als geheel te krijgen. Het viel het panel op dat slechts weinigen binnen de opleiding op de hoogte zijn van de streefdoelen.

Naar de waarneming van het panel zijn de interne en externe stakeholders op een zeker voldoende wijze bij de kwaliteitszorg van de opleiding betrokken.

Het panel heeft vastgesteld dat de opleiding op een gewetensvolle wijze is ingegaan op de aanbevelingen van de vorige visitatie en daar ook daadwerkelijk gevolg aan heeft gegeven.

Beoordeling van de standaard

Op grond van de bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 9 *Kwaliteitszorg* als voldoende.

4.10 Standaard 10: Toetsing

Standaard 10. De opleiding beschikt over een adequaat systeem van toetsing.

Bevindingen

In het Protocol Kwaliteitszorg Toetsing heeft de opleiding haar visie op toetsing neergelegd en heeft zij een aantal maatregelen opgesomd die tot doel hebben de kwaliteit van de toetsing en beoordeling te waarborgen. De opleiding kent een examencommissie die op de procedures en de kwaliteit van de toetsen en beoordelingen toeziet.

De toetsvormen zijn onder meer het schriftelijk tentamen, opgaven over de literatuur, schriftelijk verslag of betoog, mondelinge presentatie, schrijven van een plan voor onder andere diagnose of behandeling. Eén van de vormen van toetsing is daarnaast het assessment waarin de vaardigheden en de houding van studenten wordt getoetst.

Bij het maken van toetsen worden van toetsmatrijzen gebruik gemaakt om de validiteit te vergroten. Ook kijkt in veel gevallen een collega-docent een opgestelde toets na, voordat deze afgenomen wordt. Ook heeft de opleiding een expert op het gebied van toetsing die de toetsen controleert. Bij de beoordeling van de tentamens en de werkstukken worden antwoordmodellen gehanteerd om de beoordeling te onderbouwen.

De beoordeling van de stageverslagen is in handen van de stagebegeleider, die de beoordeling uitvoert aan de hand van het beoordelingsprotocol voor de stage. De stagebegeleider wint het advies in van de begeleider op het stageadres, die overigens geen formele rol in de beoordeling speelt. De stagebegeleider en de begeleider op de stageplek spreken elkaar regelmatig over de voortgang van de stage.

De beoordeling van de afstudeerscriptie gebeurt door twee examinatoren volgens aan de hand van het protocol voor de beoordeling van de scriptie. Zij beoordelen het werk los van elkaar en komen samen tot het cijfer. Als ze geen overeenstemming bereiken, benoemt de examencommissie een derde examiner.

Zoals onder standaard 9 gezegd, beschikt de opleiding over een examencommissie. Deze commissie beoordeelt elke drie jaar de toetsen van elk van de vakken. Ook kijkt de examencommissie periodiek stageverslagen en afstudeerscripties na. Tot slot benoemt de examencommissie de examinatoren, die aan specifieke eisen moeten voldoen.

Overwegingen

Het panel acht het beleid inzake toetsing en beoordeling van de opleiding naar behoren. De variëteit aan vormen van toetsing voldoet aan de verwachtingen. De validiteit van de toetsing in de vorm van onder meer het werken met toetsmatrijzen en de betrouwbaarheid van de beoordeling met onder andere het werken met antwoordmodellen voldoen zeker.

De beoordelingsprotocollen van zowel de stage als de afstudeerscripties voldoen naar het oordeel van het panel daarentegen niet. De beoordelingscriteria in deze protocollen zijn weinig scherp en concreet geformuleerd. Ook komen in de criteria de beoogde leerresultaten *Visievorming* en *Beroepsvaardigheden* onvoldoende aan bod. Daarom is moeilijk of niet vast te stellen of de eindwerken van studenten aan de beoogde leerresultaten beantwoorden. Daarnaast is bij de scripties niet duidelijk hoe beide examinatoren samen tot een cijfer komen, met name niet of ze elk voor zich eerst een cijfer geven of gelijk gezamenlijk tot een cijfer komen.

Beoordeling van de standaard

Op grond van bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 10 *Toetsing* als onvoldoende.

4.11 Standaard 11: Gerealiseerde leerresultaten

Standaard 11. De opleiding toont aan dat de beoogde leerresultaten worden gerealiseerd.

Bevindingen

Het panel heeft de toetsen van een aantal van de vakken van de opleiding bestudeerd.

Het panel heeft de eindwerken van in totaal tien afgestudeerden bestudeerd. Het gemiddelde cijfer van de afstudeerscripties van de afgelopen vijf jaren is bijna 7,5.

Volgens de alumni en de vertegenwoordigers van het beroepenveld met wie het panel heeft gesproken, voorziet de opleiding in een duidelijke behoefte aan mensen die in dit werkveld werkzaam zijn. Uit de jaarlijkse onderzoeken die de opleiding uitvoert, blijken alumni één en vijf jaar na hun afstuderen veelal werkzaam te zijn in het beroepenveld van de opleiding en blijken zij daar naarmate de tijd vordert steeds meer werkzaamheden op hbo-niveau uit te voeren.

Overwegingen

Het panel acht de toetsen van de vakken qua inhoud en diepgang naar behoren.

De stageverslagen en de scripties die het panel heeft bestudeerd, voldoen naar de mening van het panel niet. Dat is een gevolg van de gebreken in de onder standaard 10 besproken beoordelingsprotocollen. De stageverslagen en de scripties voldoen wel, als deze protocollen in acht worden genomen. Ze voldoen echter niet, als ze afgezet worden tegen de beoogde leerresultaten van de opleiding. Met name de beoogde leerresultaten *Visievorming* en *Beroepsvaardigheden* zijn naar het oordeel van het panel ook in relatie tot het docentschap in onvoldoende mate in de stageverslagen en in de scripties terug te zien. De stageverslagen getuigen bijvoorbeeld wel van persoonlijke vaardigheden maar onvoldoende van beroepsvaardigheden. Bovendien ontbreekt het vaak aan een reflectie vanuit de gedegen theoretische basis die de opleiding zegt na te streven. In een aantal van de scripties zou daarnaast strikter aan de lijn van probleemstelling naar analyse en van analyse naar conclusies vastgehouden moeten worden. Tot slot merkt het panel op dat enkele van de scripties over onderwerpen gingen die voor een opleider of leraar minder relevant zijn.

Het panel heeft kennisgenomen van de loopbaan van de afgestudeerden en ziet daarin een teken dat de opleiding een belangrijke toegevoegde waarde voor de studenten heeft.

Beoordeling van de standaard

Op grond van bovenstaande overwegingen beoordeelt het panel standaard 11 *Gerealiseerde leerresultaten* als onvoldoende.

5. Overzicht van beoordelingen

Standaard	Beoordeling
Standaard 1. Beoogde leerresultaten	Voldoende
Standaard 2. Programma; oriëntatie	Onvoldoende
Standaard 3. Programma; inhoud	Voldoende
Standaard 4. Programma; leeromgeving	Voldoende
Standaard 5. Instroom	Voldoende
Standaard 6. Personeel	Voldoende
Standaard 7. Voorzieningen	Voldoende
Standaard 8. Begeleiding	Voldoende
Standaard 9. Kwaliteitszorg	Voldoende
Standaard 10: Toetsing	Onvoldoende
Standaard 11: Gerealiseerde leerresultaten	Onvoldoende
Opleiding als geheel	Voldoende

6. Aanbevelingen

In dit rapport zijn enkele aanbevelingen aan de opleiding opgenomen. Deze aanbevelingen worden hieronder samenvattend opgesomd.

- Het beeld van de beroepen, met name in de zin van de integratie van theorie en praktijk die in het beroepenveld nodig kan zijn waarvoor de studenten opgeleid worden duidelijker omschrijven.
- In de beoogde leerresultaten de competentie voor de lerarenopleidingen voortgezet onderwijs betreffende vakdidactiek beter tot zijn recht laten komen.
- De relaties tussen de beoogde leerresultaten en het curriculum wat scherper aangeven.
- Het beleid rond vrijstellingen tegen het licht houden.
- Een document met de hoofdlijnen van het systeem van kwaliteitszorg van de opleiding opstellen.
- Het systeem van kwaliteitszorg van de opleiding op sommige punten wat explicieter maken.

Voor de goede orde zij vermeld dat in bovenstaande aanbevelingen niet de tekortkomingen bij de standaarden 2, 10 en 11 opgenomen zijn.